

2. LES LLETRES

2.1. L'ALFABET

L'alfabet català prové de l'alfabet llatí i consta de vint-i-sis lletres, ordenades de la manera que mostra el quadre IV.1.

Cada lletra té dues grafies diferents: la *lletra minúscula* (o, simplement, *minúscula*), que és la lletra d'escriptura o impressió ordinària i que té traços més o menys arrodonits, i la *lletra majúscula* (o, simplement, *majúscula*), que és més gran que la minúscula corresponent i pren una forma diferent d'aquesta, i que té com a característica principal el fet que presenta una alçària uniforme (cf. § 7.1).

QUADRE IV.1
L'alfabet català

Grafia de la lletra		Nom de la lletra	Exemples d'ús
Minúscula	Majúscula		
a	A	a	aire, arc, baf, blanc, carro, estómac, estrall, fonia, gra, pena
b	B	be (o be alta)	barba, braç, cabal, cable, calb, cub, tomb
c	C	ce	cap, cel, clar, coca, doncs, miracle, obscè, oci, pacte, parc, tècnic
d	D	de	dau, drac, edat, fondre, fred, herald, perd, readmetre, rotund
e	E	e	era, fel, fleuma, frase, litre, pàncrees, però, poliesportiu
f	F	efa	fam, flor, gafa, golafre, golf, homògraf, triomf
g	G	ge	gat, gec, lliga, lògic, orgue, patge, regle, sang, tuareg, vaig
h	H	hac	hora, mahometà, menhir, ohm; bah!, ehem!
i	I	i (o i llatina)	illa, intern, iot, joia, mai, mim, niu, odi
j	J	jota	ja, jo, jove, just, neteja, rajar, sitja
k	K	ca	karate, kremlin, ksi, rock, tanka, viking, vodka
l	L	ela	li, lloc, meló, nul·la, palla, plor, poble, ratlla, refulgir, salt, tel, ull
m	M	ema	mar, poma, proïsme, rom, samfaina, súmmum, tramvia
n	N	ena	neu, ona, pans, penjar, sang, sant, son, telèfon
o	O	o	oli, poma, so, sofrir, suro, termos, tràngol
p	P	pe	pa, prou, ràpid, rapte, sap, temps, triple
q	Q	cu	quars, que, quota, rasqueta, seqüela, tequila

Grafia de la lletra		Nom de la lletra	Exemples d'ús
Minúscula	Majúscula		
r	R	erra	rei, serra, sogre, solraig, tira, torn, tort, ver, voler
s	S	essa	sí, tassa, tensa, tísic, torsió, trist, vas, vens, vers, virtuts
t	T	te	to, tort, trau, ventre, veta, vint, vot
u	U	u	guerxo, líquid, llengua, nadiua, uadi, unglà, unir, vacu, virus
v	V	ve (o ve baixa)	canvi, pervers, salv, vals, vivent
w	W	ve doble	clown, kiwi, kuwaitià, waterpolo, watt
x	X	ics	examen; màxim, prolix
		xeix	xal, xarxa, xeix, xitxarel·lo
y	Y	i grega	nyonya, vinya, xampany, whisky, yperita
z	Z	zeta	brunz, enze, esmorzar, pizza, zebra, zigzaguejar, zitzània

Les lletres *k* i *w* pertanyen a manlleus, i també *y* quan no forma part del dígraf *ny*. En el quadre IV.1 es consignen el nom de cada lletra i, entre parèntesis, altres denominacions secundàries, com *be alta*, *i llatina* o *ve baixa*. En algunes obres gramaticals, les lletres *f*, *l*, *m*, *n*, *r* i *s* també reben les denominacions *efe*, *ele*, *eme*, *ene*, *erre* i *esse*, respectivament.

L'ordre establert per a les lletres en l'alfabet permet classificar els mots segons la grafia. Els mots s'ordenen alfabèticament partint de la lletra inicial. Les lletres modificades (cf. § 2.1.2) i els grups de lletres equivalen, amb vista a l'ordenació, a les lletres simples corresponents i no tenen una ordenació independent. Entre mots de grafies similars, anomenats *parònims*, cal tenir en compte que els mots que duen guionet s'ordenen com si no en duguessin (llevat que el segon element comenci per una majúscula, perquè aleshores es considera que hi ha dos mots independents), que la minúscula precedeix la majúscula i que les lletres simples i els grups no modificats precedeixen la resta, en què tenen preferència l'accent respecte a la dièresi (´), l'accent agut (´) respecte a l'accent greu (˘) i l'accent de final de mot respecte a la resta d'accents gràfics.

<i>consol</i>	<i>força</i>	<i>cella</i>	<i>suplica</i>	<i>sènia</i>	<i>beneït</i>
<i>Consol</i>	<i>força</i>	<i>cel·la</i>	<i>suplicà</i>	<i>sènia</i>	<i>beneït</i>
	<i>forcall</i>	<i>cellut</i>	<i>súplica</i>		

L'ordenació alfabètica de sintagmes pot ésser discontinua, si s'hi tenen en compte els espais i determinats caràcters no alfabètics (l'apòstrof separa mots, com l'espai), o bé contínua, si no s'hi tenen en compte. L'ordenació discontinua pot ésser «amb partícules», si s'hi tenen en compte les preposicions i els articles, o bé «sense partícules», si no s'hi tenen en compte (quadre IV.2).

QUADRE IV.2
Tipus d'ordenació alfabètica de mots i sintagmes

Tipus d'ordenació	Exemple	Seqüència considerada per a l'ordenació		
		1r	2n	3r
<i>Ordenació discontinua amb partícules</i>	mà mà a mà mà d'obra mà d'urpa mà de morter mà invisible mà morta maça mallar mà-llarg mà nec	mà mà mà mà mà mà mà maça mallar mà-llarg mà nec	a d d de invisible morta	mà obra urpa morter
<i>Ordenació discontinua sense partícules</i>	mà mà invisible mà a mà mà morta mà de morter mà d'obra mà d'urpa maça mallar mà-llarg mà nec	mà mà mà mà mà mà mà maça mallar mà-llarg mà nec	invisible mà morta morter obra urpa	
<i>Ordenació contínua</i>	mà mà a mà maça mà de morter mà d'obra mà d'urpa mà invisible mallar mà-llarg mà morta mà nec	mà màama maça màdemorter màdobra màdurpa màinvisible mallar màllarg màmorta mà nec		

2.1.1. La grafia dels sons i el valor fònic de les lletres

Les lletres i els sons se solen fer correspondre les unes amb els altres, conjuminant, en la mesura que és possible, la variabilitat de la parla amb la fixació de l'escriptura. Per això, es diu que la grafia bàsica o corrent del so [t] és *t* (prescindint del fet que, en mots com *fred* o *verd*, el so [t] s'escriu *d* i no *t*), i que *t* sol llegir-se [t] (malgrat que en *atles* o *setmana* equival a [l] i a [m], respectivament, o que en *coent* o *molts* es pronuncia o no segons el parlar). Les excepcions són freqüents i plantegen ara i adés dificultats pràctiques en l'escriptura i la lectura perquè la correspondència entre sons i lletres no és biunívoca:

a) Hi ha grafies desproveïdes de valor fònic (hom n'ha dit *lletres mudes*), com ocorre amb la *h* en els mots *hom* 'un, algú' i *ohm* 'unitat de resistència elèctrica', que tenen tants sons com *om* 'arbre caducifoli'.

b) Hi ha lletres amb lectures diferents segons el context, com es pot veure en cada *s* de *sosa*, o sons escrits diferentment, com mostra cada [s] de *soci*.

c) Hi ha sons que són representats per grups de dues lletres (*dígrafs*), com és el cas del so [ɲ] (ena palatal), representat pel dígraf *ny* en un mot com *any* (cf. § 2.1.3). Així mateix, hi ha lletres (*lletres de so compost*) que poden representar grups de sons, com és el cas de la lletra *x* a *saxó* 'de Saxònia', que equival als grups *cs* i *cc* de *sacsó* 'plec' i *secció* (en què *x*, *sc* i *cc* representen [ks]).

2.1.2. Les lletres modificades

Hi ha lletres que porten signes afegits, els *diacrítics* (cf. § 3), amb què esdevenen *lletres modificades* amb valors concrets. Duen diacrític la *c*, quan esdevé *ç* (*ce trencada*); el grup *ll* (*ela geminada*), amb el *punt volat* (·), i les vocals (*a*, *e*, *i*, *o*, *u*), amb accent gràfic, agut (´) o greu (`), o la dièresi (¨), segons el cas, tal com es pot veure en el quadre IV.3.

QUADRE IV.3
Els signes diacrítics de les vocals

Diacrític	Vocals que en poden portar	Exemples
Accent agut	e	amén, rebéreu, llémena
	i	dofí, caníbal, física
	o	fusió, furóncol, fórmula
	u	canesú, túnel, angúnia
Accent greu	a	demà, àcid, àrea
	e	perquè, èxit, esfèrica
	o	però, apòstrof, podòmetre
Dièresi	i	raïm, veïna, fluïdesa
	u	saüc, diürnal, diürètic; següent, obliquïtat, lingüística, qüestionar

2.1.3. Els dígrafs

Un *dígraf* és un grup de dues lletres que representa un so. Els més usuals són els que figuren en el quadre IV.4.

QUADRE IV.4
Els dígrafs

Dígraf	So	Exemples
dj	[dʒ]	adjacent, adjectiu, adjunt, cambodjà
ds	[ts]	adscriure, adsorció, aràcnids
gu (davant e o i)	[g]	guerxo, guix, orgue, pagui
ig (al final del radical, després de vocal tònica)	[tʃ]	boig, estiueig, goig, maig, puig
ix (després de vocal, en els parlars en què no hi representa [ʃʃ])	[ʃ]	moix, peix, queixa, ruixat
ll	[ʎ]	all, besllum, lleig, llit, lloc, pell, soroll
ny	[ɲ]	bony, lluny, nyonya, pinyol, senyal
qu (davant e o i)	[k]	quefer, quiet, quinqué, rèquiem, roques
rr	[r]	arran, serra, tírria, torró
ss	[s]	mossa, nassos, passa
tg (fent una sola síl·laba davant e o i)	[dʒ]	fetge, heretgia, metge, salvatgisme
tj	[dʒ]	calitja, lletja, llotja, mitja, pitjor
ts	[ts]	lletsó, potser, rentaplats, sotstinent, tsar
tx	[tʃ]	cotxe, empatx, esquitx, txec
tz	[dz]	atzavara, atzur, batzegada

La major part dels dígrafs, tret de *rr* i *ss*, representen sons palatals i africats. La realització dels sons africats en dos moments articuladoris ha fet que no sempre s'hagin considerat dígrafs *dj*, *ds*, *tj*, *ts* i *tz*. També cal remarcar que els grups *ig*, *gu*, *qu* i *tg* són dígrafs en uns contextos específics. Concretament, *gu*, *qu* i *tg* són dígrafs davant *e* o *i*: *esguerrar*, *Balaguer*, *guia*, *guix*, *Guissona*; *quefer*, *Rasquera*, *química*, *Mequinensa*; *fetge*, *Alcoletge*, *heretgia* (però no són dígrafs en casos com *quant*, *linguograma*, *Benaguasil*; *quadre*, *quocient*, *Lasquarri*; *avantguarda*). En canvi, *ig* ([tʃ]) només és dígraf precedit de vocal en final tònic de radical: *goig*, *raig*, *Puigcerdà* (cf. § 2.6.8). Hi ha grups de lletres que són dígrafs en uns parlars i no en altres, com *ix* ([ʃ] o [ʃʃ]) després de vocal en casos com *caixa* o *peix*. Finalment, es pot considerar dígraf el grup *sc* ([s]) davant *e* o *i* quan el precedeix consonant, com en *abscés* o *obscè*.

2.2. LES VOCALS

Les *vocals* són les lletres *a, e, i, o, u*, que generalment corresponen a sons vocàlics (cf. I, § 2): *pal, la, el, cec, sec, vi, li, toc, col, tu, poruc, suor*. La *i* i la *u* poden representar també els sons consonàntics [j] i [w], respectivament (com en *iot, mai, noia, pau, riuen*), mentre que en els dígrafs *gu, ig, ix* i *qu* no representen cap so (cf. § 2.1.3).

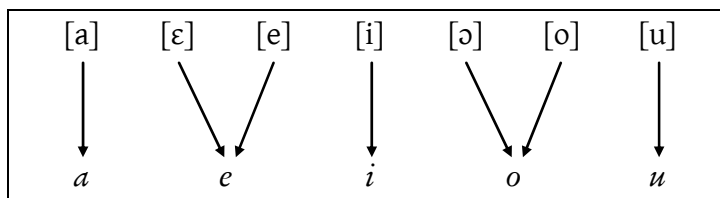
Les vocals poden dur accent gràfic (cf. § 3.1), que n'explicita la tonicitat i també el timbre, tot i que en *e* i *o* l'accent gràfic no sempre coincideix amb el timbre que aquestes vocals tenen en determinats parlars (cf. § 3.1.3). La *i* i la *u* poden dur dièresi, que n'indica el valor, vocàlic o consonàntic, segons el context i la sil·labificació (cf. § 3.2.2).

2.2.1. La grafia dels sons vocàlics tòpics

L'ús de les grafies vocàliques no sol plantejar dubtes en el vocalisme tòpic general. El quadre IV.5 mostra les equivalències que s'estableixen en síl·laba tòpica entre sons i grafies.

QUADRE IV.5

Correspondència entre els sons vocàlics i llurs grafies en síl·laba tòpica

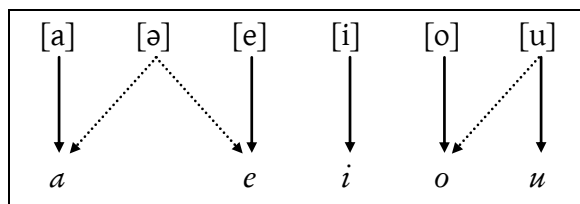
Cal tenir en compte, a més, que la [ə] tòpica de parlars baleàrics s'escriu *e* (cf. I, § 2.1), i que, en septentrional, la [o] i en determinats casos la [ɔ] han esdevingut [u] (cf. I, § 2.1.1.c).

2.2.2. La grafia dels sons vocàlics àtons

La grafia dels sons vocàlics àtons no sol plantejar dubtes en els parlars occidentals, on, en general, cada so es correspon amb una grafia distinta. En els parlars orientals, en canvi, hi ha sons que poden correspondre a dues grafies diferents (cf. I, § 2.2). Aquest és el cas de *a* i *e*, quan representen el so [ə] (per exemple, de *talar* i *telar*), i de *o* i *u*, quan representen el so [u] (per exemple, de *escorar* i *escurar*). El quadre IV.6 mostra les equivalències entre els sons vocàlics àtons i les grafies corresponents. La fletxa discontinua indica les correspondències que només es donen en parlars orientals.

QUADRE IV.6

Correspondència entre els sons vocàlics i llurs grafies en síl·laba àtona

Cal tenir en compte que la [a] de l'alguerès té les mateixes correspondències que la [ə] d'altres parlars orientals.

En els parlars en què *a* i *e* representen el so [ə] àton, o *o* i *u* representen el so [u] àton, la invariabilitat gràfica dels radicals i l'alternança fònica de sons vocàlics a causa del desplaçament de l'accent (cf. I, § 8.3.1) permeten determinar sovint la grafia corresponent. En general, com que la grafia d'un radical no sol variar entre els mots d'un mateix paradigma flexiu o una mateixa família lèxica (cf. II, § 2), es pot recórrer als mots que hi pertanyen (generalment, els *primitius*) en què l'accent fònic cau en la síl·laba de la vocal en qüestió: *plec, plega, plegarà, plegariem, plegant; cara, carona, acarar, caragirat, malcarat*. Però hi ha casos d'alternança en el radical (cf. II, § 2) com en *agrenjar* i *gravetat* (cf. *greu* i *gràvid*), *joguina* i *jugador* (cf. *joc* i *jugues*), *pogués* i *puguin* (cf. *pots* i *puc*). I també hi ha casos en què no es pot contrastar la vocal, com en els clítics, en els afixos àtons, i en radicals polisíl·labs com ara *camell, racó; deler, enciam; conill, soroll; butxaca*.

Segons això, l'ús de les vocals *a*, *e*, *o* i *u* no sempre es pot preveure, però hi ha certes tendències en síl·laba final de mot d'acord amb l'acabament en consonant (*síl·laba travada*) o vocal (*síl·laba oberta*), tal com es pot veure en el quadre IV.7.

QUADRE IV.7

Distribució de les vocals *a*, *e* i *o* en síl·laba final de mot

Lletra	Tipus de síl·laba final	Tipus de mots	Casos generals	Casos particulars
e	travada	formes plural	dies, altres, les	
		formes verbals	riuen, parles, témer, tornaven, venies, volíem, sabíeu	
	oberta	mots masculins	digne, sogre, nostre; cove, pare, rostre	Amb <i>a</i> : belga, col·lega, còlera, delta, dia, espia, mapa, papa, persa, tanoca, titella, trenta; asteca, coala, ioga, karateka, vodka
a	oberta	formes verbals	calla, anava, reia, tindria	Amb <i>e</i> : corre, obre, omple, vine i els infinitius en -re, com beure, caldre, vendre

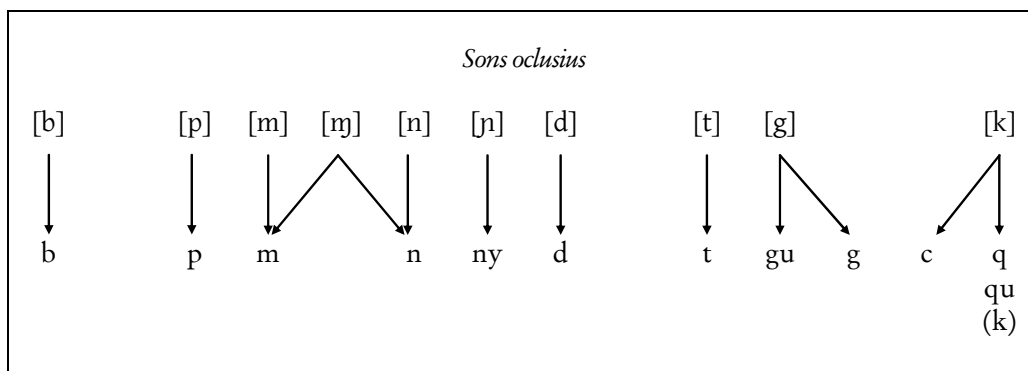
Lletra	Tipus de síl·laba final	Tipus de mots	Casos generals	Casos particulars
		<i>mots femenins</i>	digna, sogra, nostra; corda, lloba, roba	Amb e: base, classe, febre, frase, imatge, llebre, mare, verge, torre
o	oberta	<i>formes singular</i>	dropo, flonjo, viudo	Amb u: perspicu, tribu
		<i>formes verbals</i>	torno, temo, dormo	
	travada	<i>formes plural</i>	calaixos, escassos, tristos	Amb u; <i>mots invariables com fetus, focus, globus, tipus, virus</i>

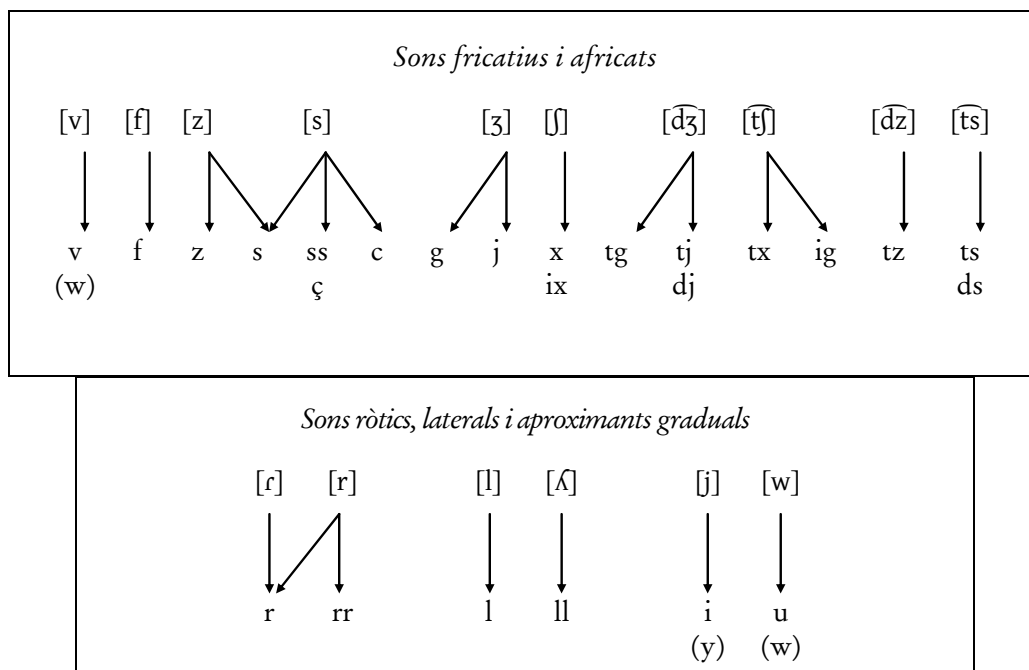
Malgrat tot, en molts casos no hi ha marca flexiva o no se segueixen aquestes tendències generals, especialment en determinats sufixos o terminacions (cf. II, § 10 i 11).

2.3. LES CONSONANTS

Les *consonants* són les lletres *b, c, d, f, g, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, y, z*, que representen els sons consonàntics (cf. I, § 3), i *h*, que no se sol pronunciar (com en *hora*). També representen sons consonàntics *ç, l·l*, els dígrafs, *i* quan equival a [j], i *u* quan equival a [w]. Depenent del context, hi ha consonants que poden representar sons diversos, i sons que es poden escriure amb consonants diverses, però les correspondències més usuals són les que figuren en el quadre IV.8.

QUADRE IV.8
Correspondència entre els sons consonàntics i llurs grafies

Les lletres entre parèntesis es troben en manlleus. S'hi obvien relacions secundàries o més esporàdiques degudes a processos fonètics i fonològics o a variació entre parlars. La dispersió de grafies dels sons oclusius, els fricatius i els africats es deu a la neutralització del grau de sonoritat, les assimilacions en l'àmbit de mot, i l'evolució històrica del sistema fònic català, que explica també els dígrafs i correspondències com les de g o c.

A continuació es tracten els aspectes més rellevants de les principals correspondències entre les consonants i llurs pronúncies habituals.

2.4. LA GRAFIA DELS SONS RÒTICS ([ɾ], [r]): R I RR

La grafia dels sons [ɾ] i [r] és r. Entre vocals, [r] s'escriu rr en els casos recollits en el quadre IV.9.

QUADRE IV.9
Les grafies dels sons ròtics

So	Grafia	Exemples
[ɾ]	r	era, mira, para, sura; braç, dret, frec, gros
	r	arma, herba, llarga, porta; arç; fòsfor, mar
[r]	r	res, colrar, enrenou, israelià, subratllar
	rr	erra, mirra, parra, surra

En derivats i compostos, el so [r] en posició intervocàlica no sempre s'escriu *rr*, tal com es pot veure en el quadre IV.10.

QUADRE IV.10
Distribució de les grafies dels sons ròtics (r, rr) en derivats i compostos

<i>r</i>	<i>rr</i>
<i>Mots derivats</i>	
<p><i>En general, s'escriu r:</i> antiràbic, arítmia, contrarestar, coregent, eradicar, extraradi, infraroig, prerrequisit, semirecta, suprarenal, vicerectorat</p>	<p><i>S'escriu rr en els casos següents:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>En derivats presos d'una altra llengua, principalment del llatí:</i> birrem, correcte, corregir, correlació, correspondre, corrompre, derramar, derrapar, derrocar, derrotar, derruir, prerrogativa, prorrogar, prorrompre, trirrem, virrei • <i>En els derivats amb el prefix ir- (variant de in-) i un radical començat per r:</i> irracional, irreal, irregular, irrompible • <i>En els derivats amb el prefix a-verbalitzador i un radical començat per r:</i> arraconar, arrasar, arreglar, arrendar, arriscar
<i>Mots compostos</i>	
<p><i>En general, s'escriu r:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>En els compostos patrimonials:</i> barbaroig, cor-robot, guarda-roba, mata-rates, nou-ric; Coma-ruga, Font-romeu, Mont-roig, Puig-reig • <i>En els compostos cultes o formats a la manera culta:</i> fotoresistència, neorealisme, otorinolaringologia, radioreceptor, teleradar 	<p><i>S'escriu rr en els casos següents:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>En els compostos amb -ràgia 'brollar', -rea 'flux', -roide 'flux':</i> hemorràgia, diarrea, hemorroide • <i>En compostos presos d'altres llengües com</i> aiguarràs, bancarrota, xafarranxo • <i>En compostos delocutius com</i> anorrear, arreveure

Segons el parlar, no es pronuncia la *r* al final dels mots aguts (cf. I, § 7.4.3) o la de mots com *arbre*, *marbre*, *perdre*, *prendre*, *llavors* (adv.). En baleàric, s'escriu *rr* a final de mot en la grafia de la persona 1 del present d'indicatiu dels verbs de les conjugacions I i II (*serr*, *corr*).

2.5. LA GRAFIA DELS SONS LATERALS ([l], [ʎ]): *L* I *LL*

Les grafies dels sons ([l] i [ʎ]) són *l* i *ll*, respectivament (quadre IV.11).

QUADRE IV.11
Les grafies dels sons laterals

So	Grafia	Exemples
[l]	l	li, mola, molt, pel, refulgir; Albert, Aleix, Leonor; Alacant
[ʎ]	ll	lli, molla, moll, pell; Llorenç, Lluïsa; Lleida, Sóller, Sabadell

Entre vocals a l'interior de mot, [ll] s'escriu generalment *l·l*: *col·legi*, *cella*, *tranquilla*. L'ús de *l·l* no és sempre evident en la pronúncia, perquè en la parla se sol simplificar [ll] en [l]. Tanmateix, es pot establir la distribució del quadre IV.12.

QUADRE IV.12
Distribució de les grafies dels sons laterals l i l·l

<i>l·l</i>	<i>l</i>
<i>En prefixos</i>	
<i>S'escriu l·l quan a un radical començat per l s'adjunta algun dels prefixos següents:</i> <ul style="list-style-type: none"> • al- (<i>var. de a-</i> no verbalitzador ni negatiu): alliteració, allusió • col- (<i>var. de con-</i>): collateral, collineal • il- (<i>var. de in-</i>): illimitat, illògic • sil- (<i>var. de sin-</i>): síllaba, síllepsi, síllogisme 	<i>S'escriu l després dels prefixos següents:</i> <ul style="list-style-type: none"> • a- (<i>verbalitzador</i>): alentir, alinear • a- (<i>negatiu</i>): alàlia, alèxia, alitúrgic, alògic <i>Convé notar la grafia dels mots colínia, cologaritme.</i>
<i>En formants cultes</i>	
<i>S'escriu l·l en els formants cultes següents:</i> <ul style="list-style-type: none"> • al·lo- '<i>altre</i>': allomorl, allòpata, allòtrop • cal·li- '<i>bell</i>': calligrafia, calligrama • gal·l(o)- '<i>de la Gàl·lia</i>': gallicisme, galloromà • fil·l(o)- '<i>fulla</i>': fillòfag, filloxera, clorofilla • mil·l(i)- '<i>mil</i>': millenari, millèsim 	<i>S'escriuen amb l milè, miler, milenar</i>
<i>En derivats savis de radicals acabats en -ll</i>	
<i>En general, s'escriu l·l: alliaci (cf. all), axilla (cf. aixella), capillar (cf. cabell), cristillí (cf. cristall), gallinaci (cf. gall), lulillà (cf. Llull), metàllic (cf. metall), sigillar (cf. segell)</i>	<i>S'escriu l en casos com anular (cf. anell), consiliari (cf. consell), filial (cf. fill), foli (cf. full)</i>
<i>Derivats de radicals acabats en -l</i>	
<i>S'escriu l·l en mots com argillífer (cf. argila), caramelllitzar (cf. caramel), constelllació (cf. estel), nullla (cf. nul)</i>	<i>En general, s'escriu l: encarrilar (cf. carril), filar (cf. fil), gelat (cf. gel), perfilar (cf. perfil), tela (cf. tel), vela (cf. vel)</i>

<i>l·l</i>	<i>l</i>
<i>En terminacions</i>	
<p><i>S'escriu l·l en les terminacions següents:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • -el·la(r): aquarella, caravella, carretella, franel·la, mortadella, novella, parcel·la, passarella, varicella; apellar, cancel·lar, debellar, flagellar; Marcel·la • -il·la(r): gorilla, pupilla, sibilla, tilla; mamillar, maxillar, papillar; cavillar, destillar, oscillar, titillar, vacillar; Priscilla • -el·lo: borratxello, xarelló, xitxarelló 	<p><i>S'escriu l:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>En el sufix -ela (col·lectiu):</i> clientela, parentela • <i>En mots com</i> biela, candela, cautela, esquela, estela, gasela, mistela, mostela, pamela, sarsuela, seqüela, tutela; arrelar, gelar, pelar, velar • <i>En el formant -fil 'amic':</i> bibliòfila, cinèfila • <i>En mots com</i> anguila, argila, barrila, fila, lila, pila, tequila, vila 'poble' (cf. vil·la 'casa'), Camila; anihilar, espavilar, jubilar, mutilar, ventilar, vigilar • <i>En el mot</i> pomelo

En altres casos, la successió de sons laterals idèntics s'escriu *tll* ([λλ]) o *tl* ([ll]), segons la pronúncia de cada parlar: *espatlla* o *espatla*, *vetlla* o *vetla*.

2.6. LA GRAFIA DELS SONS SIBILANTS

Les principals grafies dels sons sibilants són les que hi ha al quadre IV.13.

QUADRE IV.13

Les grafies dels sons sibilants (c, ç, g, ig, j, s, ss, tg, tj, ts, tx, tz, z)

<i>So</i>	<i>Grafia</i>	<i>Exemples</i>
[z]	z	zel, zinc, zona; esmorzar, onze; Quirze, Zenó; Alzira, Pilzà
	s	enfonsar, fosa, presa; Eusebi, Ignasi, Isabel, Teresa; Osona sent, sona; consol; curs, fals, gas; Sara, Sergi; Sagunt, Sóller
[s]	ss	assassí, fossa, massa, ossi, pressa; Rossend, Vanessa; Eivissa, Llessui, Rosselló
	ç	maça, peça; falç, cerç; Marçal, Ponç; Maçanet, Pollença, Puçol
	c	cent, cinc; recer, oci; Cèlia, Narcís; Ceret, Cervera, Ciutadella
[ʒ]	j	joc, boja, penjar; Jofre, Jordi, Judit, Borja; Alforja, la Jana, Juneda
	g	gel, gir; marges, sagí; Gil, Gisela, Magí; Ger, Girona
[ʃ]	x	xiulet, xoc; marxés; guix; Xavier; Xilxes, Xixona
[d̪z]	tz	atzar, dotze, horitzó; Llätzer; Atzeneta
[ts̪]	ts	tsar; lletsó, potser, tots; els Guiamets, Riudellots, Subirats
[d̪ʒ]	tj	botja, enutjós, natja, petja, pitjor
	tg	ferotgia, garatge, metge, rellotge; Alcoletge, Sitges
[tʃ]	tx	txec; botxí, metxa; despatx, escabetx; Felanitx, Llutxent
	ig	maig, puig, roig, safareig; Calabuig; Enveig, Puigcerdà

Convé notar que el quadre no registra casos menys generals (com *dj*, de mots com *adjectiu* o *adjunt*; *g*, de mots com *desig* o *mig*) o propis de manlleus (com *zz*, de mots com *pizza* o *jazz*), que apareixen en els apartats subsegüents.

2.6.1. La grafia del so fricatiu alveolar sonor ([z]): s i z

Les grafies habituals del so fricatiu alveolar sonor [z] són *s* i *z*, tal com apareix reflectit en el quadre IV.14.

QUADRE IV.14
Distribució de les grafies del so fricatiu alveolar sonor (s, z)

s	z
<i>En obertura sil·làbica (en posició intervocàlica)</i>	
<i>En general, s'escriu s:</i> ase, apoteòsic, base, brisa, brusa, casa, camisa, col·lisió, cosa, cosir, crisi, desar, dosi, entesa, frase, gosar, grisa, hisenda, isolat, lesió, llosa, mesada, museu, nosa, peresa, posar, presó, rasa, resistir, rosa, tesi, tisi, tuberculosi, vasos, visible, xinesa; Elisenda, Eliseu, Griselda, Isaac, Isaïes, Isidor, Isidre, Josep, Josué	<i>S'escriu z:</i> • <i>En manlleus (principalment hel·lenismes i noms semítics):</i> amazona, azalea, àzim, azimuth, bizantí, hilozoisme, ozó, trapezi, topazi; buldòzer, kamikaze, magazín; Azaries, Ezequiel, Garizim, Nazari • <i>En els formants cultes següents:</i> azo- 'nitrogen': azobenzè, diazocompost esquiz(o)- 'dividir': esquizofrènia piezo- 'comprimir': piezoelèctric riz(o)- 'arrel': arizotònic, rizòfag -zig 'parell': àzig -zoic 'animal': paleozoic -zou 'animal': protozou
<i>En obertura sil·làbica (en posició no intervocàlica)</i>	
<i>S'escriu s:</i> • <i>En els mots endinsar i enfonsar</i> • <i>En el prefix trans-:</i> transacció, transatlàntic, transoceànic	<i>En general, s'escriu z:</i> zebra, zero, zinc, zloty, zona, zuau, zumzeig, zwitterió; alzina, benzè, colze, donzella, enze, enzim, esbarzer, esmorzar, galze, polze, salze, senzill
<i>En coda sil·làbica</i>	
<i>En general, s'escriu s:</i> abisme, besnét, desdir, esbart, esma, esvelt, masmorra, prisma, trasbals; Cosme	<i>S'escriu z:</i> • <i>En els manlleus mazdeisme, puzle, uzbek</i> • <i>En noms estrangers com Uzbekistan</i>

El so sonor [z] és representat per la lletra *ç* en els adjectius que hi terminen quan constitueixen el primer component dels adverbis acabats en *-ment*: *feliçment*, *fugaçment*.

2.6.2. La grafia del so fricatiu alveolar sord ([s]): c, ç, s i ss

Les grafies corresponents al so fricatiu alveolar sord ([s]) són bàsicament s, c, ç i el dígraf ss, i presenten la distribució general del quadre IV.15.

QUADRE IV.15

Distribució de les grafies del so fricatiu alveolar sord (s, ss, c, ç)

s	ss	c (davant e, i)	ç (davant a, o, u)
<i>En obertura sil·làbica (a començament de mot)</i>			
<p><i>En general, s'escriu s:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • A l'inici absolut de mot en la major part dels casos: sal, se, si, so, suc • Després de consonant: csi, psalm 		<p><i>S'escriu c a l'inici absolut de mot davant e o i: cel, cella, cigar, cim; Cecília, Ceferí, Ciril</i></p>	<p><i>S'escriu ç en els mots ç a i ço</i></p>
<i>En obertura sil·làbica (en context intervocàlic)</i>			
<p><i>S'escriu s:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • En mots compostos, a l'inici del segon component: adéusiau, gira-sol, penya-segat, poca-solta; aerosol, cromosoma, dinosaure, italoquí, ecosistema, polisèmia, políticossocial, psicossomàtic, ultrasò • En mots amb prefix, a l'inici de radical: asimètric, cosecant, presocràtic 	<p><i>En general, s'escriu ss:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • En mots simples: crossa, missa, tassa • En derivats d'un radical començat per s amb els prefixos a- (no negatiu), des- i dis- (negatiu), re-: assaltar, dessalar, dissort, ressò (<i>però amb s</i> resecció) • En bissextil, presentir, pressuposar, pressupost, prosseguir, reressaga; altresí, tornassol 	<p><i>S'escriu c davant e, i en mots com acer, decebre, recer; ací, decidir, soci, vici; Araceli, Llúcia, Vicenç o Vicent</i></p>	<p><i>S'escriu ç davant a, o, u, en mots com peça, plaça, veçot, traçut</i></p>

<i>s</i>	<i>ss</i>	<i>c (davant e, i)</i>	<i>ç (davant a, o, u)</i>
<i>En obertura sil·làbica (a l'interior de mot, en context no intervocàlic)</i>			
<i>En general, s'escriu s:</i> cursa, dansa, defensa, molsa, nansa, pensa, premsa	<i>S'escriu ss en els mots començats per sots-, trans- davant s-:</i> sotssecretari, transsiberià	<i>S'escriu c davant e, i en mots com enciam, sincer; Marcel, Melcior, Mercè</i>	<i>S'escriu ç davant a, o, u:</i> • <i>En mots com cançó, dolça, unça, vençut</i> • <i>En el sufix -nça de noms derivats de verbs:</i> lloança, temença
<i>En coda sil·làbica (a l'interior de mot)</i>			
<i>En general, s'escriu s:</i> festa, gastar, gespa			
<i>En coda sil·làbica (a final de mot)</i>			
<i>En general, s'escriu s:</i> • <i>Al final de radical:</i> cas, dors, espars, intens, pols, vals, vers • <i>En els sufixos flexius:</i> — <i>nominals:</i> coves, nous, pals; anus, cosmos, pubis, temps — <i>verbals:</i> deus, dorms, mols, plegues; prens, somiars, sortís, tornés, vivies; clos, entès • <i>En els sufixos derivatius:</i> francès, homenàs, pallús, pedrís, porós			<i>S'escriu ç en mots aguts:</i> • <i>Després de vocal:</i> — <i>en els adjectius d'una terminació:</i> capaç, eficaç, fugaç, feliç, precoç, suspicaç, tenaç, veloç, vivaç — <i>en postverbals:</i> adreç, balbuç, endreç, redreç — <i>en els noms</i> arboç, braç, boç, cuguç, estruç, faç, glaç, jaç, llaç, lliç, lluç, pedaç, traç, xoriç; Muç • <i>Després de l, n, r, en mots com calç, llenç, març; Llorenç</i>

Al costat d'aquesta distribució, sol haver-hi alternança en un mateix paradigma o família de mots entre *c*, *ç* i, de vegades, *t*: *peça*, *peces*; *glaç*, *glacial*; *porc*, *porcí*; *alt*, *alçada*; *Mart*, *marcià*. En canvi, *s* no sol alternar amb altres grafies si no és amb *ss*: *pes*, *pesar*, *pas*, *passos* (en certs cultismes en *-s* o *-si* pot alternar amb *d* o *t*: *ascens*, *ascendir*; *crisi*, *crític*). S'aparten de la distribució general la grafia de la persona 1 del present d'indicatiu de la conjunció I en baleàric (*esmorz*, *recolz*), i *brunz*, *jazz*, *edelweiss*, *flint-glass*, *loess*, *trass*.

A més de les grafies esmentades, s'escriu *-sc-*, davant *e* o *i*, en cultismes com *conscient*, *escena*, *miscel·lània*, *suscitar*, *víscera*, especialment davant les terminacions verbals *-endir* o *-indir* (com *ascendir*, *descendir*, *transcendir*, *escindir*, *prescindir*) i les terminacions *-ent* /

-ència d'adjectius i noms (*adolescent / adolescència, efervescent, fluorescent, incandescent*). El prefix històric *ex-* manté la grafia *x* (cf. § 2.6.3) davant *ce, ci: excel·lent, excepte, excisió* 'extirpació' (cf. *escissió* 'divisió'), *excitar*.

2.6.3. La grafia dels grups [gz] i [ks]: cc, cs, cz, gs i x

Els grups [gz] i [ks] presenten diverses solucions gràfiques:

a) S'escriu *x* principalment en cultismes i en el prefix *ex-*: *examen, excedent, exdirector, exhaurir; connexió, esfinx, màxim, sintaxi, taxa, text; Alexandre* (també en mots com *fax, Mèxic*). Convé notar que en els mots acabats en *x* que, quant a la pronúncia, són invariables respecte al nombre (cf. II, § 11.3) es marca gràficament el plural afegint-hi una *-s*: *artífexs, índexs*.

b) S'escriu *cc*, i no *x*, entre vocal i *e* o *i*, en certs cultismes, sobretot els començats per *a-*: *accés, accident; cocció, flàccid, fricció, occident, succés*. Convé notar que *-cc-* alterna sovint amb *-ct-*: *acció* (cf. *acte*), *ficcio* (cf. *fictici*), *injecció* (cf. *injectar*), *tracció* (cf. *tractor*).

c) S'escriu *cs, cz* o *gs* a l'inici o l'interior de mot en *csi* ('nom de la lletra ξ'), *facsimil, dacsá, fúcsia, sacsár, sacsó; èczema; àngstrom, gàngster, tungstè*. A final de mot, s'escriuen amb *-cs* els mots *doncs* (en què la *c* no es pronuncia en la majoria de parlars), *ecs!*, *ics* 'nom de la lletra x'; i amb *-cs, -gs* o *-ks* les formes de plural de mots acabats en *-c, -g* o *-k*, respectivament: *còmics* (pl. de *còmic*), *precs* (pl. de *prec*); *anàlegs* (pl. de *anàleg*), *pedagogs* (pl. de *pedagog*); *uzbeks* (pl. de *uzbek*).

2.6.4. La grafia dels sons africats alveolars ([tʃ] i [dʒ]): ts i tz

Els sons africats alveolars s'escriuen mitjançant dígrafs:

a) La grafia del so africacat alveolar sonor ([dʒ]) és *tz*: *atzar, dotze, utilitzar*.

S'escriuen amb *zz* uns quants mots provinents de l'italià: *atrezzo, mezzosoprano, pizza, pizzicato; Abruzzo, Ampezzo*.

b) La grafia del so africacat alveolar sord ([tʃ]) és *ts*: *àpats, entotsolat, lletsó, potser, tsar*.

Convé notar que en determinats parlars o estils de parla *ts* es pronuncia [s] després de *l, n* o *r* (cf. I, § 7.4.1): *alts, farts, ponts; Capafonts, Montsant, Montsià*.

El so sord ([tʃ]) s'escriu *ds* en els mots cultes amb el prefix històric *ad-* seguit d'un radical començat per *s-*, com *adscriure, adsorbent*, i en el plural dels mots que acaben en *-d*, com *aràcnids, solituds* (cf. § 2.7.2).

També s'escriu *ds* (pronunciat [s] després de consonant) en els manlleus *feldspat*, *inlandsis*, *radsimir*.

En baleàric, cal tenir en compte que s'escriu *tz* en les grafies de la persona 1 del present d'indicatiu de la conjugació I, tot i que s'hi pronuncia [ts]: *analitz*, *esbotz*, *finalitz*. Aquesta grafia apareix també en uns pocs manlleus: *hertz*, *solonetz*.

2.6.5. La grafia del so fricatiu palatal sonor ([ʒ]): g i j

El so fricatiu palatal sonor [ʒ] s'escriu bàsicament amb g o j, tal com es pot veure en el quadre IV.16.

QUADRE IV.16
Distribució de les grafies del so fricatiu palatal sonor (j, g)

j	g
<p>S'escriu j:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Davant a, o, u: <i>jardí</i>, <i>joc</i>, <i>jutge</i>, <i>rajar</i>, <i>esbarjo</i>, <i>aljub</i>; <i>Jacob</i>, <i>Jaume</i>, <i>Joaquim</i>, <i>Job</i>, <i>Josep</i>, <i>Júlia</i>; <i>Jafre</i>, <i>la Jonquera</i> • Davant e, i en els casos següents: <ul style="list-style-type: none"> — precedint <i>-ecc-</i> (cf. § 2.6.3.b) o <i>-ect-</i>: <i>objecció</i>, <i>projecció</i>; <i>conjectura</i>, <i>trajecte</i> — en mots com <i>aràujia</i>, <i>jeep</i>, <i>jejú</i>, <i>jerarca</i>, <i>jeroglífic</i>, <i>jersei</i>, <i>jeure</i>, <i>jet</i>, <i>jujitsu</i>; <i>Jehovà</i>, <i>Jeremies</i>, <i>Jeroni</i>, <i>Jesús</i>; <i>Jericó</i>, <i>Jerusalem</i>, <i>Fiji</i> 	<p>En general, s'escriu g davant e, i: <i>gel</i>, <i>gerra</i>, <i>gest</i>, <i>ginesta</i>, <i>gir</i>; <i>enginy</i>, <i>esbargir</i>, <i>marge</i>; <i>Àngel</i>, <i>Genís</i>, <i>Gerard</i>, <i>Gemma</i>, <i>Roger</i>; <i>Gelida</i>, <i>Gisclareny</i></p>

2.6.6. La grafia del so fricatiu palatal sord ([ʃ]): x

El so fricatiu palatal sord [ʃ] s'escriu *x*: *xaloc*, *xic*, *xufla*; *carxofa*, *disbauxa*, *punxa*; *quixot*; *guix*, *ponx*, *romanx*; *Xavier*; *Elx*, *Flix*, *Xàtiva*, *Xerta*.

En baleàric, el so [ʃ] final de la persona 1 del present d'indicatiu dels verbs de la conjugació I s'escriu *j* quan és precedit de consonant i es troba, a més, en alternança amb [ʒ] (escrit *j* o *g*) en altres formes del mateix verb: *menj* (cf. *menjar*, *menges*), *forj* (cf. *forjar*, *forgeu*).

El grup *ix* és dígraf després de vocal en els parlars que no hi pronuncien la *i*: *aixeta*, *ruixat*, *fluix*, *peix*, *Aleix*. Per això es diu que després de vocal s'escriu *ix* per a representar [ʃ].

2.6.7. La grafia del so africacat palatal sonor ([dʒ]): tg i tj

El so africacat palatal sonor [dʒ] s'escriu *tj* o *tg* d'acord amb la distribució del quadre IV.17.

QUADRE IV.17

Distribució de les grafies del so africacat palatal sonor (tj, tg)

<i>tj</i>	<i>tg</i>
S'escriu <i>tj</i> davant a, o, u: corret <i>j</i> ut, enut <i>j</i> ós, llot <i>j</i> a, pit <i>j</i> or, plat <i>j</i> a	S'escriu <i>tg</i> davant e, i: corat <i>g</i> e, fet <i>g</i> e, homenat <i>g</i> e, met <i>g</i> e, rellot <i>g</i> e, heret <i>g</i> ia, salvat <i>g</i> ina

Aquest mateix so ([dʒ]), s'escriu *dj* en mots com *adjacent*, *adjectiu*, *adjudicar*, *adjunt*, *adjurar*, *adjutor*, i en noms estrangers com *Azerbaidjan*, *Cambodja*, *Djibouti*, *Tadjikistan*.

En els parlars que no diferencien la pronúncia de *tg* i *tj* ([dʒ]) de la pronúncia de *g* i *j* ([ʒ]) (cf. I, § 6.3), convé tenir en compte que els dígrafs *tg* i *tj* únicament apareixen en posició intervocàlica interior de mot, on alternen amb *g* i *j*, que són les grafies més habituals. Concretament, els dígrafs s'usen:

a) En les terminacions *-atge* i *-etge* (en què el dígraf és precedit de *a* o *e* tòniques, respectivament, i seguit per *e*), i en els derivats dels mots que tenen aquestes terminacions: *avantatge* (i *avantatjós*), *coratge* (i *coratjós*), *formatge* (i *formatgeria*), *imatge* (i *imatgeria*), *salvatge* (i *salvatjada*), *viatge* (i *viatjant*); *fetge*, *metge*, *setge* (i *assetjament*), *heretge* (i *heretgia*), *petge*. Noteu que s'escriuen amb *g* *imaginar* i *imaginació*, derivats cultes de *imatge*.

b) En certs substantius i adjectius d'ús freqüent com ara *botja* (nom de planta), *calitja*, *corretja*, *ferotge*, *fotja*, *jutge*, *lletja*, *llotja*, *petja*, *pitjor*, *politja*, *rellotge*, *mitja*, *natja*, *platja*, *sitja*, *sutge*, *sutja* i en els derivats (*allotjament*, *jutjat*, *lletjor*, *mitjà*, *mitger*, *petjada*, *pitjora*, *rellotger*, *sutjós*).

c) En els verbs *desitjar*, *enutjar*, *estotjar*, *pitjar* (i *espitjar*, *trepitjar*), *rebutjar*, *sotjar*, i en els mots de la mateixa família (*desitjós*, *enutjós*, *pitjapapers*, *rebutjable*, *rebutjall*, *trepitjada*, *sotjador*, etc.). Noteu també els verbs derivats dels mots dels punts a i b: *assetjar*, *avantatjar*, *encoratjar*, *viatjar*; *allotjar*, *empitjorar*, *enlletgir*, *ensutjar*, *jutjar* (i *prejutjar*), *petjar*.

2.6.8. La grafia del so africacat palatal sord ([tʃ]): ig i tx

El so africacat palatal sord [tʃ] s'escriu *tx* o *ig* d'acord amb la distribució del quadre IV.18.

QUADRE IV.18
Distribució de les grafies del so africacat palatal sord (tx, ig)

<i>tx</i>	<i>ig</i>
<p><i>En general, s'escriu tx: Andratx (cf. andritxol), cotxe, cartutx (cf. cartutxos), despatx (cf. despatxar), txetxè</i></p>	<p><i>S'escriu -ig al final de mot després de vocal en els casos en què [tʃ] alterna amb [dʒ] o [ʒ] (-ig alterna amb -g-, -j-, -tg-, -tj-) en un mateix paradigma o una mateixa família lèxica: boig, bogeria; passeig, passejar; rebuig, rebutjar (cf. puig, Pujalt, pujol, però pronunciats amb [tʃ] Puigcerdà, el Putxet)</i></p>

També representen [tʃ]:

a) La -g, en mots en què és precedida de *i*: *bolig, desig, fastig* (cf. *fàstic*), *mig, trepig, l'Adasig, Almorig, Bàrig, Càlig, Carig, Molig, Polig, Tírig*.

b) La -tj de la grafia de la persona 1 del present d'indicatiu dels verbs de la conjugació I en balearic: *viatj, desitj, enutj*.

2.7. LA GRAFIA DELS SONS OCLUSIUS

2.7.1. *La grafia dels sons oclusius orals ([b], [d], [g]; [p], [t] i [k]): b, c, d, g, gu, p, q, qu i t*

Les principals grafies dels sons oclusius orals són les que figuren en el quadre IV.19.

QUADRE IV.19
Les grafies dels sons oclusius orals (b, c, d, g, gu, p, q, qu, t)

<i>So</i>	<i>Grafia</i>	<i>Exemples</i>
[b]	b	bell, blat, brou, tribular, tromba; Bernat, Blai; Bot, Breda
	p	capbussar, capdavanter, capgirar, nap-buf, propdit
[p]	p	pell, plat, prou, tripular; trompa; Pau; Alp, Llesp, Òpol, Petrer
	b	adob, calb, club, dubte, dissabte, sobte, superb, tub; Gurb, Rialb
[d]	d	dic, drama, vendre, veda; Andreu, Dolors; Cadí, Deia, Dénia
	t	blatdemorar, futbol, petitburgès
[t]	t	tic, trama, ventre, veta, xut; Rut, Martí, Tecla; Catí, Teia, Tremp
	d	adquirir, fred, quietud, solitud, sord; Alfred; Vilaverd
[g]	g	gas, glosa, gruix, piga, marga; Gabriel, Griselda; Gavà, Pego
	gu	guerra, guilla, vagues; Guillem, Guiu; Begues, Guils

So	Grafia	Exemples
[k]	c	cas, closa, cruix, pica, marca; Carles, Clara; la Cava, Pacs
	q	quatre, quota, sequaç, sequoia; la Quar, Lasquarri
	qu	quedar, quilla, vaques; Quirze, Miquel, Raquel; Queralbs, Querol
	g	amarg, anàleg, càstig, llarg; Sigfrid

Convé notar que el quadre no presenta casos com el de *v*, en els parlars que la pronuncien com la *b*, ni els casos propis de manlleus (com *k*, de mots com *kàiser* o *karate*) que figuren en els apartats següents.

En general, les oposicions entre els sons oclusius sords i els sons corresponents es reflecteixen en els parells gràfics *p/b*, *t/d*, *c/g*: *peu*, *beu*; *to*, *do*; *cas*, *gas*. Les grafies que corresponen als sons sonors ([b], [d] i [g]) també s'usen per als variants aproximants que els oclusius sons presenten en determinats contextos (cf. I, § 7.3.2): *abeurar*, *predir*, *agafar*. Al costat d'aquests parells, hi ha altres variants gràfiques:

a) Els dígrafs *gu* i *qu* s'escriuen davant *e* o *i* (convé notar que en aquesta mateixa posició, *g* i *c* corresponen a sons sibilants): *quinta* (cf. *cinta*), *quitar* (cf. *citar*), *guerra* (cf. *gerra*), *guitar* (cf. *gitar*).

b) La *q* s'escriu davant el so gradual [w] i contrasta amb *c* davant el so vocàlic [u]: *quota* 'quantitat' / *cuota* 'cua gran', *adequa* (amb accent en la síl·laba *de*) / *evacua* (amb accent en la síl·laba *cu*).

c) La *k* apareix en mots estrangers: *kamikaze*, *kiwi*, *rock*.

d) La *v* (i la *w* de mots estrangers i de derivats d'aquests com *wagnerià*) només és variant de *b* a les àrees betacistes (cf. I, § 6.4).

A les àrees betacistes, en què *b* i *v* poden tenir la mateixa pronúncia, es pot determinar l'ús d'aquestes lletres tenint en compte els aspectes que figuren en el quadre IV.20.

QUADRE IV.20
Distribució de *b* i *v* en coda i en obertura sil·làbiques

<i>b</i>	<i>v</i>
<i>En coda sil·làbica</i>	
En general, s'escriu <i>b</i> , que en aquest context sol correspondre a [p] o [b]: <i>absolt</i> , <i>cabdell</i> , <i>cub</i> , <i>corb</i>	S'escriu <i>v</i> , que en aquest context sol correspondre a [f]: <ul style="list-style-type: none"> • En la grafia de la persona 1 del present d'indicatiu de la conjugació I en baleàric: <i>minv</i> • En els mots <i>salv</i>, <i>leitmotiv</i>

<i>b</i>	<i>v</i>
<i>En obertura sil·làbica</i>	
S'escriu <i>b</i> : <ul style="list-style-type: none"> • Davant <i>l, r</i>: <i>blanc, agradable, broma, cabra</i> • Davant vocal, si <i>b</i> alterna amb <i>p</i> entre mots d'una mateixa família o entre formes d'un mateix paradigma: <i>cabota</i> (cf. <i>cap</i>), <i>sabem</i> (cf. <i>sap</i>) 	S'escriu <i>v</i> : <ul style="list-style-type: none"> • En mots com <i>Vladímir, Vladivostok</i>. • Davant vocal, si <i>v</i> alterna amb <i>u</i> entre mots d'una mateixa família o entre formes d'un mateix paradigma: <i>blava</i> (cf. <i>blau</i>), <i>estival</i> (cf. <i>estiu</i>), <i>devem</i> (cf. <i>deu</i>), <i>vivim</i> (cf. <i>viu</i>) • En les terminacions de l'imperfet d'indicatiu de la conjugació I: <i>escoltares, mirava, parlàvem</i>

En general, s'escriu sempre *b* o sempre *v* en els mots d'una mateixa família, tret de casos en què alternen radicals diferents: *saber, savi; calba, calvície; corba, curvatura* (cf. *prova, provable* 'que es pot provar', i *probable* 'amb probabilitat').

2.7.2. La grafia dels sons oclusius orals en final de síl·laba

En coda sil·làbica es redueix el tret de sonoritat dels sons oclusius orals (cf. I, § 7.1) i hi ha assimilacions i simplificacions (cf. I, § 7.4.1), de manera que es pronuncien igual *b* que *p*, *d* que *t*, *g* que *c*: *cup* 'recipient on es trepitja el raïm per a fer el vi', *cub* 'políedre'; *bòlit* 'tros de fusta', *bòlid* 'automòbil'; *rec* 'canal, solc', *reg* 'irrigació'. En aquest context, se sol escriure la grafia corresponent als sons sords (*p, t* i *c*), tret dels casos que figuren en el quadre IV.21.

QUADRE IV.21

Distribució de les grafies dels sons oclusius orals (p, t, c, b, d, g) a final de síl·laba

<i>p, t, c</i>	<i>b, d, g</i>
<i>A final de mot després de vocal tònica</i>	
<p><i>En general, s'escriu p, t, c, amb independència que en mots relacionats puguin aparèixer les consonants b, d, g: rep (rebre), llop (lloba); perdut (perduda), vestit (vestidor); bec (begut); groc (groga)</i></p>	<p><i>S'escriu b, d, g:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>En les terminacions -etud, -itud, de mots femenins, i -agog (cf. -agogia): quietud, solitud, pedagog (cf. pedagogia)</i> • <i>En mots com adob, aljub, anguatib, baobab, bub-bub, carib, club (i cineclub, etc.), cub 'políedre' (cf. cup 'recipient on es trepitja el raïm per a fer el vi'), efeb, enceb, enjub, esnob, nabab, pub, tub, zub-zub; Jacob, Job; aldehyd, almud, efod, farad, fred, iod 'lletra grega' (cf. iot 'embarcació'), oersted, rad, solod, sud; Alfred, Conrad, Cid, David, Sigfrid; Bagdad, Belgrad, Islamabad, Txad; Talmud; alumag, bulldog, estrateg, gag, grog 'beguda' (cf. groc 'color'), Hug, mag 'màgic' (cf. mac 'pedra petita'), nurag, reg 'irrigació' (cf. rec 'solc'), tuareg, zig-zag</i>
<i>Al final de mots aguts després d'una altra consonant o de mots plans</i>	
<p><i>En general, s'escriu p, t, c, principalment en mots relacionats amb altres mots escrits amb aquestes lletres (o també qu): etiop (Etiòpia), serp (serpentejar); crèdit (creditor), salt (saltant), vent (ventada); banc (bancari), fàrmac (farmàcia), visc (visca!, visquin)</i></p> <p><i>S'escriu c:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>En la grafia de la persona 1 del present d'indicatiu dels verbs velaritzats: fonc, prenc, tinc, venc, vinc</i> • <i>En mots acabats en -ec: ànec, càrrec, mànec, préssec, préstec, ràfec, rústec, tràfec, xàfec (però s'escriu amb g el formant -leg: anàleg, ideòleg)</i> <p><i>S'escriu t en els gerundis: mirant, rient, vivint</i></p>	<p><i>S'escriu b, d, g:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>En mots relacionats amb altres mots escrits amb aquestes lletres: àrab (Aràbia), calb (calba), verb (verbal); àcid (acidesa), fecund (fecunditat), perd (perdre); càstig (castigar), llarg (llargària), naufrag (naufragar), <i>De vegades, però, hi ha mots que no presenten la lletra que figura en altres de relacionats: bon (bondat), fons (fondo), gran (grandet), món (mundial); fàstic (fastigós)</i></i> • <i>En mots com gàlib, íncub, súcub; baluard, bòlid 'automòbil' (cf. bòlit 'tros de fusta'), divindend, educand 'que rep educació' (cf. educant, gerundi de educar), estendard, lleopard, nard, sumand, subtrahend; gong, rang, càmping, míting, pàrquing, púding</i>

<i>p, t, c</i>	<i>b, d, g</i>
<i>A l'interior de mot</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • S'escriu p davant d en compostos de cap, prop: capdavanter, proppdit • S'escriu c davant n en compostos amb icno- (com icnografia) i en els mots anècdota, ecdisona, sinècdoque; acme, dracma; acne, aràcnid, esplàncnic, estricnina, pícnic, tècnic • S'escriu p en mots com apte, opció, optar, òptim (que no han estat formats amb els prefixos ab-, ob-) 	<ul style="list-style-type: none"> • S'escriu b davant d: cabdal, cabdell, cobdícia, hebdòmada, lambda, molibdè, rabdologia • S'escriu g davant d, m, n, g: amígdala, Magdalena; enigma, magma; digne, regne, Agnès; suggerir • S'escriu b en els prefixos ab-, ob-, sub-; i d, en el prefix ad-: abdicar, absorbent; objecte, obstacle; subsòl, substància; admissió, adscriure • S'escriu b en dubte, dissabte, estibnita, gibbsita, sobte • S'escriu d en bàdminton, budleia, cadmi, equidna, feldspat, handbol, inlandsis, landgravi, quòdlibet, radsimir, rendzina, sandvitx, vodka • S'escriu g en àngstrom, rugbi, tungstè

En baleàric, s'escriuen amb *b*, *d* o *g* finals les grafies de la persona 1 del present d'indicatiu dels verbs de la conjugació I amb el radical acabat en aquestes consonants: *acab*, *agrad*, *freg*.

2.7.3. La grafia dels sons oclusius nasals ([m], [n], [ɲ]): m, n i ny

Les grafies amb què s'escriuen els sons nasals són *m*, *n* o *ny*, tal com es pot veure en el quadre IV.22.

QUADRE IV.22
Les grafies dels sons oclusius nasals (m, n, ny)

So	Grafia	Exemples
[m]	m	cama , meu , rem
[ɲ]	m	àmfora , nimfa
	n	confort , infant
[n]		cana , neu , ren
[ɲ]	ny	canya , nyeu , reny

En certs casos, a final de síl·laba a l'interior del mot, la grafia *m* es pot pronunciar també [n] i la grafia *n*, [m]. Amb independència de la pronúncia, la distribució de *m* i *n* en aquest context és la que figura en el quadre IV.23.

QUADRE IV.23
Distribució de *m* i *n* a final de síl·laba interior de mot

<i>m</i>	<i>n</i>
<p>S'escriu <i>m</i> en els casos següents:</p> <ul style="list-style-type: none"> • En el prefix circum-: circumdant, circumloqui, circumspecte • En els mots comte 'noble', domtar, empremta, femta, impremta; tramvia, duumvir, triumvir; comdor, cromlec, gimcana, hàminster, kremlin, premsa, somris, somriure, zumzeig 	<p>En general, s'escriu <i>n</i>: bronze, canvi, cendra, conreu, diumenge, enlaire, ennegrir, fons, franqueig, manlleu, menjar, panxa, punta, sencer, tango, tanka, trencall</p>
Davant <i>b</i> , <i>p</i> , <i>m</i>	
<p>En general, s'escriu <i>m</i>: àmbit, timbal; tempesta, trampa; commoure, immens</p>	<p>La lletra <i>n</i> es manté en els compostos el primer constituent dels quals acaba en aquesta lletra: benmereixent, benparlat, benpensant; enmig, entornpeu, granment, tanmateix</p>
Davant <i>f</i>	
<p>En general, s'escriu <i>m</i>: amfibi, àmfora, càmfora, limfa, nimfa, pàmfil, pamflet, paranimf, samfaina, triomf, trumfo, xamfrà</p>	<p>S'escriu <i>n</i> en els casos següents:</p> <ul style="list-style-type: none"> • En els mots que comencen per: — con-: confessar, confit, Conflent — en-: enfeinat, enfortir (convé notar que s'escriu <i>m</i> a èmfasi, emfisema, emfiteusi, emfraxi) — in-: infermer, infidel, inflar, informació, infusió (també ínfer, ínfim, ínfula); infrahumà, infraroig • En els mots anfós, gonfanó, fanfara; panfigo, semprenflor; Manfred

Certs mots presenten el grup gràfic *mp* (davant *t* o *c*): *assumpt*e, *atempt*at, *compt*able, *exempt*, *impromptu*, *peremptori*, *prompt*e, *símp*toma, *sumptuós*, *tempt*ar; *presumpció*, *redempció* (cf. I, § 4.2.2). També convé notar grups com *gn-*, *mn-* o *pn-* en un petit nombre de mots com *gnom*, *mnemotècnic* o *pneumònia* (cf. I, § 4.2.1).

2.8. LA LLETRA *H*

La grafia *h* no se sol pronunciar en català (encara que en interjeccions com *ah!*, *ebem!*, *ha!* *hum!*, *oh*, es pot pronunciar [h]) i solament té valor etimològic: *haver*, *hi*, *hivern*, *home*, *hora*, *hospital*; *adherir*, *àdhuc*, *alhora*, *filharmònic*, *inhalar*, *subhasta*, *tothom*; *ahir*, *prohibir*, *vehicle*; *Homer*; *Horta*.

La *h* etimològica es va perdre des d'antic en mots com *oreneta*, *ordi*; *Espanya* (però no en *hispa*, *hispano-*), *Joan*, i en els grups *ph* (esdevingut *f* en *filosofia*, *àlef*; o reduït a *p* en

filosop o *Josep*), *th*, *ch* i *rh* (*teoria*, *tesaurus*, *còlera*, *coral*, *ritme*, *retòrica*; *Ester*, *Elisabet*, *Judit*, *Rut*). Tampoc no s'ha conservat la *h* tradicional no etimològica de hiats (*rient*, *atribuir*, en lloc de *rihent*, *atribubir*), o del grup *-ch* (*amic*, *ric*, *Ifac*, *Montblanc*, *Vic*, en lloc de *amich*, *rich*, *Ifach*, *Montblanch*, *Vich*), que perviu en noms de llinatge o cognoms: *Santllebí*, *Vehí*, *Estruch*, *Folch*, *Cochs*, *Dachs*.

En noms propis no adaptats i derivats seus, la *h* pot conservar la pronúncia de la llengua d'origen: *Bach*, *Hamlet*, *Hegel*, *Hitler*, *Hölderlin*, *Hume*, *Schubert*; *hamiltonià*, *hegelià*, *henry*, *hitlerià*, *shakespearità*.

3. ELS SIGNES DIACRÍTICS

3.1. L'ACCENT GRÀFIC

L'accent gràfic s'escriu sobre les vocals majúscules i minúscules, marca l'accent de mot, indica una major prominència de la síl·laba i assenyala la qualitat de la vocal modificada (cf. I, § 8.2). La tonicitat, la posició relativa de la síl·laba accentuada dins el mot i la terminació gràfica d'aquest en regulen l'escriptura o l'estalvi (§ 3.1.1), mentre que la qualitat determina la mena d'accent a emprar: greu (`), per a la vocal baixa i les vocals mitjanes baixes — *a*, *e* ([ɛ]) i *o* ([ɔ])—; o agut (´), per a les mitjanes altes i les altes —*i*, *u*, *e* ([e]) i *o* ([o])—, tenint en compte que en el cas de *e*, hi ha diferències entre parlars en certs casos (cf. § 3.1.3).

3.1.1. Regles d'accentuació gràfica

Llevat del cas d'alguns mots compostos que porten guionet, s'escriu un sol accent gràfic per mot: el que es correspon amb l'accent fònic del component lèxic de la dreta, que cau en una de les tres darreres síl·labes del mot. En els adverbis en *-ment* i en compostos patrimonials es manté l'accent gràfic del component de l'esquerra quan aquest component és un mot que com a tal ja té accent gràfic: *còmodament* (cf. *còmoda*), *adéu-siau* (cf. *adéu*). En tot cas, no tots els mots amb accent fònic duen accent gràfic, sinó que s'escriuen amb accent:

a) Els mots esdrúixols: *àrea*, *feréstega*, *època*, *crítica*, *fórmula*, *còlera*, *única*.

Ortogràficament, es tracten com a esdrúixols determinats mots que acaben en *i* seguida de vocal o en *ua*, *ues* (cf. I, § 5.2): *gràcia*, *Núria*; *contínua* adj. (cf. *continua*, forma del verb *continuar*).

b) Els mots plans que no acaben en vocal, ni en vocal seguida de *s*, ni en *-en* o *-in*: *hàbil*, *estàveu*, *témer*, *esplèndid*, *íntim*, *córrer*, *llòbrec*, *últim*.